

RAT U BiH – KAKO SU MEDIJI VIDJELI MEĐUNARODNU ZAJEDNICU OD 1992. DO 1995.

Ranko Mavrak

UVOD I METODOLOŠKE NAPOMENE

Ova analiza temelji se na dostupnim primjercima tiskanih medija koji su u Bosni i Hercegovini izdavani u razdoblju od 1992. do 1995. godine i odnosi se uglavnom na dnevne, te na neke periodične listove. Analiza je ograničena na ključna razdoblja koja su neposredno prethodila ratu u BiH te najznačajnije obilježila njegovo trajanje.

S obzirom na ograničene ambicije ove analize čiji je cilj pružiti presjek karakterističnog pristupa pisanih medija određenim temama, kao izvori su korištena dostupna izdanja sarajevskog „Oslobođenja“, „Večernjih novina“, „Dnevnog avaza“, banjalučkog „Glasa“, odnosno kasnijeg „Glasa srpskog“, „Javnosti“ te „Srpskog Oslobođenja“.

Postavljeni metodološki okvir uvjetovao je da se analiza koncentrira na ključna razdoblja i pojmove jer bi širi pristup podrazumijevao i opsežnije istraživanje.

Ključna razdoblja za razumijevanje odnosa prema međunarodnoj zajednici bila su ona na samom početku 1992. godine, uvjetno definirana kao početak krize u odnosu na BiH. Slijede referendum o nezavisnosti BiH i početak otvorenog rata te širenje ratnih sukoba, mirovni naponi međunarodnih posrednika, oružana intervencija NATO-a i okončanje rata kroz mirovne pregovore u Daytonu.

POČETAK KRIZE

Već na početku 1992. godine iz novinskih je naslova očividno koliko su razmjere krize na području bivše Jugoslavije bile zbunjujuće ne samo za njene aktere nego i za međunarodnu zajednicu.

U „Oslobođenju“ od 3. siječnja 1992., neposredno nakon sklapanja tzv. Sarajevskog primirja, kojim je praktično „zamrznut“ rat u Hrvatskoj, stoji optimistična izjava Cyrusa Vancea, posebnog izaslanika glavnog tajnika Ujedinjenih naroda: „Vjerujem da do proširenja sukoba neće doći“.

Opreznija no ipak ispunjena nadom je izjava tadašnjeg predsjednika Predsjedništva SR BiH Alije Izetbegovića koji, prema novinarskoj interpretaciji, poručuje bosanskohercegovačkoj javnosti kako „predstavnicima UN smatraju da stanje u BiH nije tako kritično“.

Tome u prilog išla su i izvješća inozemnih medija koja, kako 4. 1. 1992. godine prenosi „Oslobođenje“, govore kako je „mir na dohvata ruke“ i o „zaokretu ka miru“.

Disonantne tonove moguće je međutim odmah primijetiti kroz ono što u novinskim naslovima sugerira francuski predsjednik Francois Mitterand, koji govori o tome da „zabrinutost osvaja istočnu Europu“ koja „strahuje od zaraze“ jugoslavenskim ratom. („Oslobođenje“, 3. 1. 1992.)

Već naslovi od 5. siječnja 1992. zorno pokazuju da umirujući glasovi koji dolaze iz inozemstva nemaju realnoga utemeljenja.

Dramatični naslovi uslijedili su nakon što je jugoslavenski ratni zrakoplov oborio helikopter s oznakama tadašnje Europske zajednice pri čemu je poginulo pet promatrača a potom i proglašena tzv. republika srpskog naroda u BiH.

„Oslobođenje“ će tako 8. 1. 1992. izvijestiti kako su u zapadnim metropolama šokirani napadom a pišući 10. 1. 1992. o proglašenju tzv. republike srpskog naroda u BiH, list prenosi reagiranja iz Londona, po kojima se „opasnost od krvoprolića u BiH širi“.

„Večernje novine“ u broju od 11. i 12. 1. 1992., pišući o proglašenju samozvane srpske republike, navode kako je riječ o „Državi bez obraza“, pritom posebice kritizirajući prijetnje širenjem sukoba.

U istom broju ovaj list kratko konstatira kako već za dva dana stiže prethodnica mirovnih snaga UN-a.

Ubrzano slanje časnika za vezu i pripadnika mirovnih snaga UN-a jedina je vrsta angažmana na koji je međunarodna zajednica u tim kriznim danima bila spremna, no ti su signali u medijima u BiH pogrešno očitavani kao naznaka kraja krize a ne njezina rasplamsavanja.

„Jugoslavenska drama, bar što se tiče međunarodnih aspekata, po svemu sudeći dolaskom časnika za vezu i plavih kaciga ulazi u neku novu vrstu završnice i mogućeg raspleta narednih mjeseci“, piše kolumnist „Oslobođenja“ 11. siječnja 1992. godine.

REFERENDUM I POČETAK RATA

Referendum o nezavisnosti kojega je Europska zajednica zatražila od tadašnje Savezne republike BiH na ozbiljan način na naslovnice dovodi ulogu SAD-a u bosanskohercegovačkoj krizi. „Oslobođenje“ će tako 18. 1. 1992. prenijeti jasno upozorenje posljednjeg američkog veleposlanika u bivšoj SFRJ Warrena Zimmermana: „BiH mora ostati cijela. Svatko tko ugrozi teritorijalni integritet BiH imat će negativne posljedice po svoje odnose sa SAD“.

I „Večernje novine“ od 18. i 19. 1. 1992. prenose Zimmermanove riječi pod naslovom „Amerika čuva Bosnu“.

Uzimajući to kao naznaku početka ozbiljnijeg angažiranja SAD-a u bosanskohercegovačkoj krizi mediji će jednaku pozornost posvetiti gotovo svakoj budućoj izjavi povezanoj sa stajalištem službenog Washingtona.

Istodobno se u komentarima pojavljuju naznake kako treba biti načisto s tim da se tadašnja Europska zajednica krizom na području bivše Jugoslavije još od njezina početka bavi „na kontradiktoran način“ („Oslobođenje“, 18. 1. 1992.).

„Javnost“ u broju od 18. 1. 1992. u tekstu naslovljenom „Ljubav iz interesa i pravo sile“, također zaključuje kako unutar EZ ne postoji jedinstven odnos prema tadašnjoj krizi na području bivše Jugoslavije, no tvrdi kako je to rezultat pokušaja Njemačke da nametne svoju volju Velikoj Britaniji i Francuskoj.

„Razum“ je pak ključna riječ na kojoj će u ovom razdoblju bezuspješno inzistirati međunarodni posrednici.

„Nadamo se da će svi Bosanci, bez obzira kojoj stranci pripadaju, pokazati razum“, izjavit će Jose Cutillero, posrednik EZ, kako ga 28. veljače 1992. citira „Oslobođenje“.

Ta je njegova izjava istog dana u istom listu naizgled podržana sljedećom tvrdnjom Radovana Karadžića: „Mi nikada nismo zagovarali podjelu BiH niti smo ikada planirali jedan njen dio pripojiti Srbiji“. Istog dana „Oslobođenje“ je međutim objavilo i vijest da je u Banja Luci minirano turbe Ferhat-paše.

Da vrijeme neumitno istječe konstatiraju „Večernje novine“, kada o pregovorima koje je u Sarajevu moderirao portugalski diplomat Cutillero 28. 2. 1992. pišu pod naslovom „Sudbina na štopericu“.

Sam referendum o nezavisnosti BiH proveden je 29. 2. i 1. 3. 1992. godine i tada se 64,3 posto od 3,2 milijuna građana s pravom glasa izjasnilo kako je za „suverenu i nezavisnu BiH, državu ravnopravnih građana i naroda BiH, Muslimana, Srba, Hrvata i drugih koji u njoj žive“.

Barikade u Sarajevu koje su paravojne snage bosanskih Srba postavile i prije nego su rezultati referenduma službeno objavljeni, uz svu zabrinutost koju izaziva pojava naoružanih ljudi na ulicama, začudno su izazvale nova nerealna očekivanja pa se tako 3. ožujka 1992. u „Oslobođenju“ može pročitati da će „Amerikanci snažnije utjecati na smirivanje stanja“.

Tek će u travnju slabašne nade potisnuti novinski naslovi temeljeni na dramatičnim činjenicama viđenim očima Zapada.

„Francuska: Bosna ide prema paklu; London: BiH se survava u građanski rat“, naslovi su u „Oslobođenju“ od 5. travnja 1992.

Uz naslov „Bosnu nema tko da brani“, „Večernje novine“ istog dana pod naslovom „NATO u igri?“ oprezno sugeriraju kako bi zapadni vojni savez možda mogao postati sudionikom raspleta krize.

Zbivanja s početka svibnja novi su poticaj za nadu u intervenciju međunarodne zajednice o čemu svjedoči i izvješće „Oslobođenja“ od 5. svibnja 1992. pod dramatičnim naslovom – „SAD: BiH se mora pomoći“. U tekstu koji slijedi pojašnjeno je kako se unutar međunarodne zajednice traže sankcije protiv Beograda ali pominje i vojna akcija kojom bi se spriječila dalja eskalacija sukoba.

ŠIRENJE SUKOBA

U vrijeme kada je postalo jasno da rat u BiH eskalira, međunarodna je zajednica ipak bila u stanju identificirati njegovo žarište – prije svega vlast u Beogradu te onu na Palama.

Mediji koje je kontrolirala vlast samoprogllašene srpske republike u BiH već su 1992. godine uspostavile stereotipe na kojima će sve do kraja rata temeljiti svoj odnos prije svega prema zapadnim državama.

„Javnost“ će tako 18. 1. 1992., pišući o priznanju nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, uspostaviti popis srpskih „prijatelja“ i „neprijatelja“ koji će vrijediti u svim ratnim godinama.

Na popisu neprijatelja, klasificiranih tako zato što su priznali nezavisnost Slovenije i Hrvatske, naći će se Njemačka, Vatikan ali i Austrija, Mađarska i Italija te niz drugih zemalja.

Velike Britanija i Francuska proglašene su „rezerviranima“, dok su Rusija i Grčka odmah proglašena iskrenim prijateljem Srbije i Srba.

Ta će se „klasifikacija“ uz manje varijacije zadržati sve do jeseni 1995., kada će se i Pariz i London priključiti međunarodnoj vojnoj intervenciji, odnosno napadima na položaje VRS-a s ciljem zaustavljanja rata.

Uloga Washingtona u vrijeme kada je u Bijeloj kući bio George Bush još je tumačena dvojako, no kasnije su SAD u medijima pod kontrolom vlasti na Palama i SAD uvrštene na popis neprijateljski raspoloženih država.

Niti UN nisu uživale posebno povjerenje tih medija.

Banjalučki „Glas“, kasnije preimenovan u „Glas srpski“, tako će, primjerice, u lipnju 1992. kritizirati čak i slabašne pokušaje Ujedinjenih naroda da ograničeno interveniraju ne bi li spriječili dalje širenje sukoba.

Glavni tajnik UN-a Boutros Ghali tako je 4. lipnja 1992. kritiziran zbog svog izvješća o umiješanosti tadašnje SRJ u rat u BiH, o čemu svjedoči naslov u „Glasu“ od 4. 6. 1992.: „Kazna za nepočinjeno djelo“.

Kritika je upućena na adresu glavnog tajnika UN-a, kojega se drži odgovornim za nametanje sankcija tadašnjoj SRJ.

Bez puno okolišanja ista je tiskovina tretirala i u to doba više diplomatske nego vojne akcije SAD-a. Izvješćujući o uplovljavanju nekih od brodova američke Šeste flote u Jadran, „Glas“ to 27. 6. 1992. čini pod naslovom „Zapad protiv Srba“.

Oskudno izvješćujući svoje čitatelje o tome što zapadni mediji prenose o ratu u BiH, „Glas“ će na primjeru Francuske 8. 9. 1992. jednostavno konstatirati: „Neprekidne laži o Srbima“.

Sarajevsko će „Oslobođenje“ pak čitateljima sugerirati kako se unutar struktura UN-a traga za vojnim rješenjem. Ovaj list 8. kolovoza 1992. godine piše kako se u Vijeću sigurnosti UN-a pokušava postići suglasnost o uporabi sile jer je američki predsjednik George Bush, užasnut stradanjima u BiH, „najavio novu strategiju za sprječavanje sukoba“.

Iako od toga nije bilo ništa, optimistična očekivanja nastavila su se gajiti s dolaskom novog predsjednika Billa Clintona a ova će tema dominirati medijima sve dok intervencija konačno i ne uslijedi 1995. godine.

„Istječe vrijeme paljanskih kabadahija“, piše tako u „Oslobođenju“ 1. siječnja 1993. godine, uz sugestiju kako je „Zapad promijenio kurs“ a konačnu odluku o tome će donijeti Clinton.

Zaključak je zapravo sa stajališta konačnog ishoda rata bio ispravan, no u ta doba definitivno preuranjen i time – netočan.

Uz jačanje povjerenja prema ulozi koju u ratu u BiH mogu odigrati države poput SAD, „Oslobođenje“ počinje graditi definitivni otklon prema ulozi UN-a.

Boutrosu Ghaliju se tako 2. siječnja 1993. ironično odaje priznanje jer je posjetio Sarajevo „i time se uvjerio u vlastitu nemoć“. U komentaru objavljenom 10. siječnja 1993. nakon što je u oklopnom transporteru UN-a ubijen potpredsjednik vlade RBiH Hakija Turajlić, iznesen je i konačni sud o UNPROFOR-u: „Čuvari ničega s mandatom ni za što“.

Takav image pratit će UNPROFOR gotovo svo vrijeme uz rijetke iznimke a ilustracija tome je odnos medija prema zapovjednicima mirovnih snaga.

Svi su oni, od indijskog generala Satisha Nambijara pa do Britanca Ruperta Smitha, dočekivani s velikim nadama i očekivanjima a ispraćani uz neskrivena razočarenja.

Rijetki su primjeri poput onog kojega je predstavljao odlazak generala Philipa Morillona u Srebrenicu 1993. godine, što je tom zapovjedniku snaga UN-a makar privremeno priskrbilo

kompliment kako je on „postao metaforom vojničke časti, ljudske hrabrosti i odlučnosti“ („Oslobođenje“, 30. ožujka 1993.).

Ove komplimente Morillon je zaslužio unatoč činjenici da je njegov ostanak u Srebrenici praktično bio iznuđen jer mu je lokalno stanovništvo onemogućilo odlazak sve dok ne poduzme mjere kako bi se zaustavili dalji napadi vojske bosanskih Srba i stradanje civila.

Zapovjednika UNPROFOR-a, međutim, neće poštediti kritike u medijima poput „Glasa srpskog“, koji će 22. 3. 1993. optužiti francuskog generala „da ne poštuje dogovor“.

Riječ je zapravo o optužbama zapovjedništva VRS-a, koje je očekivalo kako će Morillonova odluka da se Srebrenica proglasi zaštićenom zonom istodobno poslužiti da se potaknu na odlazak Srbi koji su živjeli u gradovima na teritoriju pod kontrolom Armije BiH.

Isprajući Morillona, „Oslobođenje“ 12. 7. 1993. zaključuje kako je francuski general tijekom svog mandata zapravo „odražavao tragičnu nemoć međunarodne zajednice da zaustavi stradanje BiH“.

Morillonov nasljednik, belgijski general Francis Briquemont, u medijima će u listopadu 1993. godine pak otvoreno kazati u čemu je problem.

„Stanovništvo ne razumije naš mandat i nemamo dovoljno vojnika“, izjavio je zapovjednik UNPROFOR-a („Oslobođenje“, 3. 10. 1993.) Briquemont će nakon učestalih kritičkih opaski koje je nastavio davati u ovom tonu napustiti BiH prije vremena u siječnju 1994. godine, nakon što je izjavio kako „više i ne čita brojne rezolucije UN jer nema sredstava da ih provede“ kako 5. 1. 1994. piše „Oslobođenje“.

U istom broju sarajevski list prenosi komentar tadašnjeg člana Predsjedništva BiH Ejupa Ganića, koji kaže kako je smjena Briquemonta „kao čovjeka od akcije dokaz da se povlači svakoga tko uđe u posao i suštinu rata u BiH“.

Najkritiziraniji je vjerojatno bio britanski general Michael Rose, prije svega zbog svojih konstatacija poput onih da je rat u BiH „u pat poziciji“ (svibanj 1994.), ali i stalnih konfrontacija oko zračnih udara i njihove učinkovitosti te zbog naizgled tehničkih pitanja o tome kako učinkovito kontrolirati tzv. zone isključenja teškog naoružanja oko gradskih zona pod zaštitom UN-a.

General Rose definitivno je imao problem uvjeriti javnost kako je dovoljno da njegovi promatrači budu u blizini srpskog teškog oružja umjesto da ono bude deponirano u zaključanim UN-ovim skladištima.

Roseove izjave u kritičnim trenucima također će biti trgane iz konteksta i korištene da bi poduprle ratnu propagandu. Tako će nakon masakra na sarajevskim Markalama „Glas srpski“ 7. 2. 1994. Roseovo ime upotrijebiti kako bi podupro teze da RS za to nije odgovorna.

„Nema dokaza tko je ispalio minu“, piše taj list citirajući britanskog generala.

General Smith, koji je u medijima istupao malo i rijetko, zapravo je jedini koji je ispunio očekivanja kao „diplomat u uniformi“ i zagovaratelj „oštrijeg odnosa UN-a i NATO-a prema Karadžićevim Srbima“ („Oslobođenje“, 27. siječnja 1995.).

DIPLOMACIJA, NATO, SAD

Godina 1993. je, zbog razmjera ratnih stradanja i humanitarne krize koja je pogodila brojne civile, obeshrabrila očekivanja kako će rat biti završen vojnim putem. Propast pregovora u Genevi o Vance-Owenovom planu, za medije u BiH je bio jasan signal da će rat potrajati duže od svih očekivanja a da u toj fazi od međunarodne zajednice ne treba očekivati više od diplomatskih pokušaja.

U takvoj se situaciji u traženju bilo kakvih rješenja postavlja pitanje o ulozi koji bi mogao odigrati NATO.

Izjave glavnog tajnika NATO-a Manfreda Wörnera bile su predmetom različitih interpretacija.

Tako je ona iz siječnja 1993. godine, o tome kako je zapadni vojni savez spreman intervenirati pri osiguranju poštivanja zone zabrane leta, u medijima RBiH odmah protumačena kao naznaka spremnosti na izravno angažiranje („Oslobođenje“, 26. 1. 1993.).

Zanimljivo je kako će i gotovo godinu dana kasnije „Glas srpske“ velikim naslovima sugerirati da od toga neće biti ništa. Tako 21. 2. 1994. ovaj list citira tadašnjeg glavnog tajnika NATO-a pod naslovom „Bombardiranja neće biti“. Uz takav naslov stoji i izjava Radovana Karadžića kako „Srbi nikada nisu prihvatili niti će prihvatiti prijetnje NATO-a“.

Pišući o ulozi NATO-a 13. 4. 1993., „Oslobođenje“ konstatira kako su „mnogi s nadom gledali u nebo a dočekali su zakašnjelu i ograničenu intervenciju“, te jedino ostaje pitati se hoće li ona i ostati tek na ovoj fazi.

Upravo to je pitanje sve više dobijalo na značaju kako su stanje komplicirale političke igre što su ih vodile vlasti na Palama odbijajući ponuđene mirovne planove.

Nakon sjednice skupštine RS, koja je u Bijeljini ponovo odbila Vance-Owenov mirovni plan, „Oslobođenje“ 27. travnja 1993. godine piše kako će se agresor suočiti s novim oštrim sankcijama.

Dan kasnije, pod naslovom „Sljedeći potez – bombardiranje?“, ovaj list prenosi riječi američkog predsjednika Clintona kako je jasno da SAD i saveznici moraju krenuti sa snažnijom politikom prema BiH, ali i da je glavni tajnik NATO-a Wörner za napad na srpske položaje.

Sugestija je kako vojna intervencija samo što nije počela te kako je neće spriječiti ni Karadžićev potpis na ponuđeni mirovni plan iznuđen u Ateni.

Od 6. do 8. svibnja 1993. naslovnice su ispunjene napisima poput onih da američki zrakoplovi na Jadranu samo čekaju znak za akciju te da ona može uslijediti već za nekoliko dana. Takav se zaključak temelji na izjavama poput one američkog predsjednika Clintona: „Reagirati brzo i odlučno“ („Oslobođenje“, 7. 5. 1993.).

Unatoč ovakvim očekivanjima, prosječni stanovnik opsjednutog Sarajeva nije bio uvjeren da će iza riječi uslijediti djela.

U anketi „Oslobođenja“ od 6. rujna 1993. tek je 14 posto ispitanika kazalo kako vjeruje u vojnu intervenciju a čak 55 posto da je neće biti.

Za „Glas srpski“ polovicom srpnja 1993. pojavljuju se prve dvojbe oko toga da bi povremena oštra retorika američkog predsjednika i letovi zrakoplova NATO-a iznad BiH u konačnici ipak

mogle značiti nevolju za Pale. List tako 2. srpnja 1993. piše o „agresivnim mirotvorcima“, kritizirajući ih jer su iznad Banja Luke probili zvučni zid.

Nešto kasnije, 3. kolovoza 1993. „Glas srpski“ će kao najvažniju prenijeti vijest kako je general Manojlo Milovanović poslao prosvjedno pismo zbog probijanja zvučnog zida na Palama „jer to utječe na mentalno zdravlje ljudi, posebice djece i osoba neotpornih na stresne situacije“.

U odnosu na cijeli Zapad iznimku vide u Mitterrandu za kojega pišu kako „stišava ratobornog Clintona“.

Kada se pak 4. kolovoza 1993. u „Oslobođenju“ pojavi vijest kako je NATO angažirao 60 borbenih zrakoplova radi potpore UNPROFOR-u i humanitarnim operacijama u BiH, „Glas srpske“ će istog dana svoje čitatelje izvijestiti kako se „NATO raspada nad Bosnom“.

Time ovaj list iz propagandnih razloga pokušava uvjeriti čitatelje kako su nesuglasja unutar same Alijanse tolika da čine nemogućim svako ozbiljnije vojno angažiranje u BiH.

Politička strategija vlasti na Palama, koju su logično slijedili i mediji, od uključivanja NATO-a u krizu u BiH temeljila se na procjeni kako je vojnu intervenciju moguće barem odgađati sve dok traju nesuglasja oko njenog obujma i svrhe među najutjecajnijim zapadnim državama.

„Glas srpski“ će tako 20. listopada 1993. američke prijetnje intervencijom opisati kao „pucanj iz prazne puške“, oslanjajući se na tvrdnju da Pariz i London odbijaju prihvatiti Clintonovu platformu za pregovore i okončanje rata.

RUSI, NJEMAČKA, ISLAMSKJE ZEMLJE

Kroz medijske izvještaje o ulozi koju su u vrijeme rata u BiH igrali Rusija te Njemačka i Turska, kao i druge islamske zemlje, najjasnije se očituju stereotipi temeljeni na ideološko-nacionalnim predrasudama.

Pokušaji ruske diplomacije da zaustavi nametanje sankcija-a UN tadašnjoj SR Jugoslaviji, za medije na teritoriju pod kontrolom vlasti RBiH predstavljali su jasan dokaz da Moskva neće stajati po strani ali da je upravo stoga valja uvažiti kao utjecajnu državu, makar ona imala više razumijevanja za stajališta Beograda i Pala.

„Oslobođenje“ će tako korektno izvijestiti o porukama koje šalje Moskva, poput one Vitalija Čurkina, tadašnjeg posebnog izaslanika ruskog predsjednika Borisa Jeljcina za bivšu Jugoslaviju, koji je tijekom posjeta Sarajevu u studenom 1993. godine kazao kako je teško prihvatiti mir koji se nudi no još je teže njegovo odgađanje.

Tako će biti i kasnije, primjerice za posjeta ministra vanjskih poslova Aleksandra Kozirjeva Sarajevu u kolovozu 1994. godine, no u komentarima se neće oklijevati pa će Moskva biti opisana kao „odvjetnik Beograda koji čini sve da međunarodni intervencionizam svede na najmanju moguću mjeru“ („Oslobođenje“, 31. 8. 1994.).

Uvjereni u bezuvjetnu potporu Moskve, mediji pod kontrolom vlasti na Palama pak koriste svaku prigodu da čitateljima sugeriraju kako te veze jačaju iz dana u dan, čak i kad tome nema potvrde u izjavama i postupcima utjecajnijih osoba.

Zanimljiv izvještaj može se pronaći u „Glasu srpskom“ od 26. kolovoza 1993. godine o susretu Radovana Karadžića s izaslanstvom Nagorno-Karabaha i Armenije, s naglaskom na

tvrdnju kako će pobunjena proruska pokrajina i RS uskoro otvoriti diplomatska predstavništva.

Zahtjev ruske Dume za ukidanjem sankcija UN-a protiv SRJ u „Glasu srpskom“ će 24. siječnja 1994. godine biti propraćen izjavom Momčila Krajišnika o „patriotskom stavu Rusa“.

Uz takav pristup, izjave i nastupi osoba poput lidera ruskih ultranacionalista Vladimira Žirinovskog imale su posebno mjesto u medijima. Tako će ostati zabilježeno kako je on za posjeta Bijeljini izjavio „Kaznit ćemo svakog ko krene na Srbe“ („Glas srpski“, 1. 2. 1994.).

„Glas srpski“ 24. 2. 1994. godine izvijestio je kako je Moskva zapravo spriječila zračne udare na VRS, kojima je prijetio NATO nakon masakra na Markalama, tražeći stavljanje pod kontrolu UN-a teškog naoružanja.

Vrhunac nerazumijevanja stvarne uloge i moći Rusije mediji u samoproglashenoj RS pokazat će 1995. godine kada je rat bio u završnici.

„Glas srpski“ u rujnu će pisati o „oštrom upozorenju Rusije NATO-u“, kao i o tome da će Rusija „vojno pomoći Srbe“ („Glas srpski“, 13. 9. 1995.).

Za medije samoproglashene RS, Njemačka i islamske zemlje imale su pak status najgorih neprijatelja a način na koji je izvještavano o ulozi tih zemalja imao je sve karakteristike najobičnije propagande.

„Glas srpske“ tako će 14. listopada 1993. godine pod naslovom „Duh četvrtog reicha“ napasti njemačkog generala Klause Naumanna, koji je u svojstvu predsjedatelja Vojnog komiteta NATO-a kritizirati neke aspekte tadašnjeg mirovnog plana za BiH.

Glavni urednik iste novine će u izdanju od 15. 11. 1993. pisati o postojanju „zavjere čiji je cilj omogućiti prodor Njemačke na Istok a za to je potrebno slomiti Srbe kao kičmu Balkana“.

Takav način izvještavanja dominirao je u medijima samoproglashene RS do kraja rata, pa će tako Ratko Mladić u „Glasu srpskom“ 3. srpnja 1995. godine biti citiran kada kaže kako „jedva čeka da se suoči s Nijemcima“, dok će „Srpsko Oslobođenje“, pišući o angažmanu Njemačke u sastavu NATO-a, pisati kako „Zloglasna čizma opet korača“.

Političari nisu zaostajali u krajnje neozbiljnim tumačenjima mogućeg vojnog angažiranja Njemačke u sastavu NATO-a. Tako će tadašnji zastupnik u skupštini RS Božidar Vučurević za skupštinskom govornicom javno nuditi na poklon „automobil i kumstvo“ pilotu koji prvi obori neki njemački zrakoplov u misiji nad BiH (Radio BiH, „Dežurni mikrofon“, 4. 4. 1993.).

Medijski pokušaji da se sugerira postojanje makar slabašnog savezništva sa zapadnim zemljama uglavnom su bili ograničeni na navodnu zajedničku borbu protiv islamskog radikalizma, no oni će se zadržati tek na neuvjerljivim komentarima poput onoga iz „Glas srpske“ od 18. srpnja 1993. godine da „Washington otkriva islamsku zavjeru u Europi preko bivše BiH“.

Pišući pak o jednoj od rasprava na parlamentu RBiH o mirovnim planovima, list ističe kako je samo iranska novinska agencija „IRNA iskazala razumijevanje“ za stajališta bosanskohercegovačkih parlamentaraca („Glas srpski“, 1. 10. 1993.).

Kritiziran je i susret Alije Izetbegovića s palestinskim liderom Jaserom Arafatom uz pitanje „Zar nema mudrijih savjetodavaca“ („Glas srpski“, 13. 10. 1993.).

Kontakti predstavnika bosanskohercegovačkih vlasti s islamskim državama rijetko su bili na naslovnica, osim u slučajevima poput posjeta premijerki Pakistana i Turske, Benazir Bhuto i Tansu Çiller Sarajevu u veljači 1994. godine.

„Oslobođenje“ će 3. 2. 1994. izvijestiti o njihovu usrdnom zalaganju ili da međunarodna zajednica intervenira ili pak da se podigne embargo na uvoz oružja za obranu BiH.

Prijatelji – no bez stvarnog utjecaja, najkraća je ocjena uloge koju su o islamskim zemljama dali mediji u Sarajevu.

INTERVENCIJA

Zračni udari na položaje VRS-a oko Sarajeva početkom 1994. godine te potom oko enklava u istočnoj Bosni i završna kampanja NATO-a u ljeto 1995. godine s medijskog su stajališta bili pravi spektakl ali su tijekom gotovo godinu i pol nerijetko bili predmetom manipulacija, pogrešnih procjena i namjernog ignoriranja činjenica ili nerazumijevanja logike uporabe sile.

Za medije u Sarajevu zračni udari koju su uslijedili nakon masakra na pijaci Markale u veljači 1994. godine bili su pokazatelj da je međunarodna zajednica doista odlučno promijenila odnos prema ratu u BiH.

Nakon masakra, „Oslobođenje“ će 7. i 8. veljače 1994. izvijestiti kako je Bijela kuća „užasuta“ te kako Washington provodi užurbane konzultacije sa saveznicima, dok je Europska zajednica „razbješnjena krvavim vikendom u Sarajevu“.

Očekivanja brze i odlučne akcije ubrzo su zamijenile opreznije konstatacije, čak i nakon što su letjelice NATO-a oborile četiri srpska zrakoplova kod Banja Luke, no dalo se naslutiti kako mediji sugeriraju da sve to doprinosi bržem okončanju rata.

„Ništa više nije isto, Srbi više nisu neranjivi, NATO više nije jalov“, zaključit će 1. ožujka 1994. „Oslobođenje“.

Razočarenje novim mirovnim planom koji je po prvi put ponudio podjelu zemlje u omjeru 51:49 posto, ipak je kompenzirano zbivanjima kakvo je bilo otvaranje veleposlanstva SAD-a u Sarajevu početkom srpnja 1994. godine.

„SAD: Dok ima nas, ima Bosne“, optimistična je poruka „Oslobođenja“ u naslovu od 5. srpnja 1994.

Tragedija Srebrenice koja će uslijediti godinu dana kasnije povod je za oštre optužbe na račun međunarodne zajednice no one će biti uglavnom adresirane na UN. Pohvale za odlučnu intervenciju nakon drugog masakra na sarajevskim Markalama u kolovozu 1995. godine bit će pak upućene isključivo zapadnim saveznicima.

Ipak, ključna zbivanja s kraja kolovoza bila su povod za konstataciju da je kraj rata napokon blizu. „Oslobođenje“ će 31. kolovoza 1995. godine ispravno zaključiti kako „NATO utire put ka miru“.

Izveštaji u medijima samoproglašene RS o zračnim intervencijama NATO-a ponovo su bili potpuno propagandno obojeni.

Tako „Glas srpski“, pišući o zbivanjima na bihaćkom ratištu u studenom 1994. godine, tvrdi kako „NATO bombardira civile“; a kada o piše o mlakim pokušajima da se zaustave napadi

VRS na Srebrenicu u srpnju 1995. godine, list sugerira kako NATO zrakoplovi „pomažu teroristima“.

Najkarakterističnija faza propagandnog rata u kojemu sudjeluju „Glas srpski i „Srpsko Oslobođenje“ jeste ona iz svibnja i lipnja 1995. godine, kada je VRS na stotine promatrača UNPROFOR-a zatočila kao taoce, upotrijebivši ih kao ljudski štit protiv zračnih udara.

„Glas srpske“ 27. svibnja 1995. godine, potpuno pravdajući protuzakoniti čin, piše kako je to „logična sudbina nezvanih gostiju“, odnosno kako „mirovnjaci čuvaju srpske položaje oko Pala“.

„Srpsko Oslobođenje“ 8. lipnja 1995. u naslovu piše kako je uzimanje talaca zapravo „srpsko korištenje pameti“.

Niti u jednom novinskom izvještaju nema naznake da bi takve mjere mogle izazvati dodatnu reakciju Zapada.

Kada pak krajem kolovoza i u rujnu započne masovna kampanja bombardiranja položaja VRS-a, „Srpsko Oslobođenje“ će 30. kolovoza 1995. izvijestiti o „brutalnoj agresiji na Srbe“, i „bestijalnim napadima“.

DAYTON I KRAJ

Mirovni pregovori vođeni u Daytonu i njihov konačni ishod, koji je doveo do kraja rata, iznevjerili su mnoga očekivanja, no jasno je kako je to sve izgledalo puno gore iz perspektive medija pod kontrolom vlasti na Palama.

Činjenica da je tadašnje političko i vojno vodstvo bosanskih Srba bilo isključeno iz izravnih pregovora nije čak bila ni pojašnjena čitateljima „Glasa srpskog“ koji će 1. studenog 1995. godine izvijestiti kako se u Daytonu nalazi izaslanstvo RS.

Sami pregovori do kojih se došlo sustavnom i konzistentnom uporabom sile u završnici rata, za ovaj su list zapravo bili pokazatelji „kraha politike sile“ uz tvrdnju kako je taj „krah“ krajnji rezultat cjelokupne kampanje zračnih udara („Glas srpski“, 9. 11. 1995.).

Naslučujući konačni ishod pregovora, koji će biti krajnje nepovoljan sa stajališta tadašnjeg političkog i vojnog vodstva bosanskih Srba, „Srpsko Oslobođenje“ će 8. studenog pisati kako se iz baze Wright-Patterson ukazuje „sumorna slika svijeta kojim vlada jedan moćni i oholi gazda“.

Konačno, 5. prosinca 1995., kada je bilo jasno da je rat završen, čitatelji „Srpskog Oslobođenja“ u svojim su novinama mogli pročitati propagandistički naslov: „Svijet je poražen“.

Sarajevskom „Oslobođenju“ i „Dnevnom avazu“ nema se što zamjeriti u predstavljanju činjenica i izvođenju zaključaka o ishodu pregovora i načinu na koji je okončan rat.

Opstanak BiH je potvrđen a država je dobila 'instant mir' po potrebi onih koji su ga nametnuli“, pisat će tako „Oslobođenje“ 23. 11.1995.

Novinskim je komentatorima već tada bilo jasno da sudbina BiH u Daytonu nije ni osigurana ni srušena a da sigurne ostaju samo nada i neizvjesnost.

Izražavajući dobrodošlicu miru 15. prosinca 1995. „Oslobođenje“ zaključuje kako upravo stoga što je oktroiran i daytonski mir ima svoje mane i stoga mora imati jamce u NATO-u i velikim silama bez čije se suglasnosti ionako u povijesti BiH „ni kamen nije pomjerio“.

ZAKLJUČAK

Uloga međunarodne zajednice u zbivanjima tijekom raspada bivše Jugoslavije, uključujući tu i rat u Bosni i Hercegovini u 90-im godinama, za medije je gotovo svakodnevno bila ključna tema, no informacije o tome kakva je doista ta uloga i što su ciljevi međunarodne zajednice redovito su bile povrgnute različitim interpretacijama potaknutim ratnim ciljevima, očekivanjima ali nerijetko i pukom propagandom koja nije imala dodira sa stvarnošću.

Predrasude i stereotipi česta su karakteristika ne samo komentara i različitih analiza nego i samih izvještaja za koje bi se očekivalo da se temelje isključivo na činjenicama.

Prosječnom je čitatelju u ratnom razdoblju stoga bilo teško razlučiti činjenice od njihove interpretacije pa time i steći dojam o tome kakav je doista odnos međunarodne zajednice prema ratu u BiH.

Konfuziji su međutim doprinosili i proturječni signali iz utjecajnih zemalja kao i izjave visokih međunarodnih dužnosnika i različitih posrednika angažiranih na okončanju rata.

Međunarodna se zajednica u nizu slučajeva jasno očitovala u odnosu na BiH, od toga da ju je priznala kao neovisnu državu i potvrdila njen suverenitet i teritorijalni integritet pa do toga da je političko i vojno vodstvo bosanskih Srba praktično isključila iz izravnog sudjelovanja u mirovnim pregovorima u Daytonu.

Pokazalo se ipak kako su u medijima i takva jasna stajališta bila podvrgnuta interpretacijama a činjenice ignorirane kada se one nisu podudarale s nekim od zadanih ratnih ciljeva.

Sam pojam međunarodne zajednice bio je zbunjujući od početka krize na području bivše Jugoslavije, pa je trebalo proteći dosta vremena dok se nije razlučilo da on predstavlja tek zajednički nazivnik za zbir različitih interesa, pristupa i strategija definiranih u odvojenim središtima moći.

U ovoj je analizi odnos prema međunarodnoj zajednici tretiran kao kompleks pitanja koji se odnose na Ujedinjene narode (UN), bivšu Europsku zajednicu (EZ), NATO, SAD, najvažnije države zapadne Europe, Rusiju te islamske zemlje.

U odnosu na sve njih zajedno ali i pojedinačno, nedvojbeno su u medijima postojali stereotipi o „prijateljski“ i „neprijateljski“ orijentiranim središtima moći, koji će se održati ne samo do kraja rata nego sve do danas.